

BOGANMELDELSER

Roger Matthews & Jock Young (Eds.): Issues in Realist Criminology & Jock Young & Roger Matthews (Eds.): Rethinking Criminology: The Realist Debate. Sage Contemporary Criminology, London 1992.

Blant britiske kriminologer foregår en ideologisk drakamp som strekker seg mer enn 10 år tilbake i tid. På den ene side i denne kamp står en gruppe kriminologer med Jock Young, Ian Taylor, Roger Matthews og John Lea i spissen med Middlesex Polytechnics som campus. Denne gruppe "falne" radikale kaller seg venstre realister. Andre radikale kriminologer utenfor denne gruppen blir oftest omtalt som venstre idealister. Verden synes ganske oversiktlig fra Middlesex.

Venstre realismen oppstod som retning ved begynnelsen av 80-tallet. Den kan best forstås som en reaksjon på noen viktige politiske hendinger. Hvor av den mest betydningsfulle uten tvil var Margaret Thatchers valgkampseier. En av de saker de konservative vant stort på var den kriminalpolitiske vektlegging av tradisjonelle "law and order" argumenter. Dette skapte sjokkbølger langt inn i venstresidens rekker og man begynte å etterlyse en handlekraftig radikal kriminalpolitikk. Det gikk ikke lenger enn å svare de konservatives lov og orden argumentasjon med et "kriminalitet finnes ikke", folkets frykt for kriminalitet måtte behandles med alvor. Derfor den stadige vektlegging av betydningen av å ta kriminaliteten alvorlig.

En annen faktor som også kom til å bli av stor betydning var den personlige erkjennelse stadig flere kriminologer fikk av at kriminaliteten *virkelig er et problem* og at England de siste tiår har utviklet seg i retning av å bli et stadig mer voldelig samfunn. Med voldskriminalitet siktet de til den tradisjonelle formen og ikke den statlige eller privatlivets vold. Thatchers vektlegging av behovet for "å gjøre noe med kriminaliteten" kan ikke bortforklars. Den radikale kriminologi slik den hadde utviklet seg kunne i liten grad levere praktiske løsninger. Det hjalp lite å trøste innbyggerne i bydeler med et "kriminalitetsproblem" med at økningen i registrerte lovbrudd ikke er reel, men et resultat av økt media fokusering eller politiaktivitet. Venstre realistene kom til den erkjennelse at noe måtte gjøres hvis ikke kriminologien skulle dømme seg selv til irrelevans uten praktisk politisk innflytelse. Man måtte skape en kriminologi som var realistisk, som arbeidet innen ramene for hva som ble ansett kriminalpolitisk mulig. Retningen skulle være radikal, men ikke utopisk og idealistisk. Nei den måtte, iallfall i navnet, bli realistisk.

Ettersom årene har gått og publikasjonene har kommet med jevne mellomrom (realistene er produktive!) så synes det stadig klarere at det er få viktige saker som skiller de realistiske fra de idealistiske kriminologer. Disse overdrives med tydlighet av flere realister slik at man kan se idealistenes manglende bakkekontakt og egen fortreffelighet. Som Skandinav må en til tider undres over den patos hvorved de små forskjellene vektlegges og spørre om ikke annet enn rent vitenskapelige motiver ligger bak uenighetene.

Mot denne bakgrunn må nødvendigvis tobindsverket "Issues in Realist Criminology" og "Rethinking Criminology: The Realist Debate" leses. Stikkordsmessig er de fleste bidragene i disse otologiene en tur innom de sentrale realist temaene: "Taking crime seriously", Offerstudier og "The Square of crime". Mye plass benyttes til å ta opp kritikken som har blitt reist mot venstre realismen samt å nansere egne standpunkter. Dette siste kan til

tider bli noe kjedelig lesning for en utenforstående. Når store deler av "Rethinking Criminology" blir viet dette så kan debatten til tider virke som en langtrukken navlebeskuing. En undres om ikke all denne fiksering på bevegelsen – på hva realistene "egentlig står for" og hva de burde vektlegge mer, eventuelt tone ned – hovedsakelig fungerer som akademisk markedsføring. Det foreligger etterhvert mengder av litteratur om venstre realismen, mens deres empiriske forskningsbidrag er mer beskjedne. Det blir derfor mye metakriminologi.

"Issues in Realist Criminology" inneholder artikler om ulike temaer. Det er især tre artikler som peker seg ut i positiv retning. Disse er Pat Carlens "Criminal woman and criminal justice: the limits to, and potentials of, feminist and left perspectives", Frank Pearce og Steve Tombs "Realism and corporate crime" og David Brown og Russel Hoggs "Law and Order politics – left realism and radical criminology: a view from down under".

Noe av det mest positive ved realist kriminologien er vektleggingen av kjønnsperspektivet innen studiet av avvik. Carlen vurderer bruken av et feministisk og venstre realistisk perspektiv i analysen av kvinners lovbrudd og kriminalisering. Hun ser så på perspektivernes dugelighet i den praktiske kamp mot rettssystemets diskriminering av kvinner. Carlen, som vektlegger at hun ikke er venstre realist, mener at retningen har mer til felles med feministiske verdier og målsetninger enn anti- eller gender (vanskelig ord å oversette) sentrerte kriminologer. Selv om Carlen betegner seg som dekonstruksjonist, er motstander av bruken av kriminologisk og sosiologisk fagsjargong og er imot bruken av kategorier så er artikkelen full av akkurat dette. Forsøket på å bryte med klisjene og fagspråket for å unnsnippe den sosiologiske tvangstrøye ser ut til å føre til et nytt språk like mettet på vanskelige begreper og nye tankemessige rammer.

Det som gjør Carlens bidrag så bra er ikke bare hennes overbevisende akademiske kunnskaper, men især analysen av venstre realisms muligheter og begrensninger når det gjelder å belyse de problemstillinger feministiske kriminologer arbeider med.

Mye av venstre realitens forskning har vært preget av common sense oppfatninger av begrepet kriminalitet. Man har i liten grad stilt spørsmål ved eller problematisert kriminalitet som fenomen, dette synes å stride mot "å ta kriminaliteten på alvor". Mye av forskningen har derfor stort sett dreiet seg om tradisjonell kriminalitet og de lavere klassers handlinger. Forskningen har i overveiende grad dreiet seg om individers og ikke bedrifters eller sammenslutningers handlinger (corporate crime). Venstre realismen bærer derfor preg av populistiske holdninger til studiet av avvik. Dette er en opplagt svakhet og det er derfor godt å lese Pearce og Tombs bidrag om Corporate Crime. De har en informativ gjennomgang av hva realistene har prestert og hva som burde gjøres innen studiet av Corporate Crime. En annen side ved Pearce og Tombs artikkel som er verdt å trekke frem er deres drøfting av rasjonalitetsproblematikken ved økonomisk kriminalitet. Richard Sparks tar også for seg dette grundig i sitt bidrag, men han analyserer det i forhold til frykten for kriminalitet og ikke i forhold til rasjonaliteten bak handlingene som Pearce og Tombs gjør. Når man nyanserer bildet av aktørenes handlingsvalg innen studiet av økonomisk kriminalitet, som tradisjonelt har blitt oppfattet som rasjonelle *per se*, så vil dette kunne få konsekvenser for kontrollpolitikken. Kontrollen av Corporate Crime blir derfor utførlig drøftet i artikkelen. Pearce og Tombs er på mange måter kritiske til flere sider ved venstre realismen, men deler den grunnleggende forestilling at kriminalitet skal tas alvorlig og utvider det til også gjelde Corporate Crime.

David Brown og Russell Hoogs "Law and Order politics – left realism and radical criminology: a view from down under" er formelig spekket med interessante bemerkninger og god kriminologi. Jeg må nøye meg med å peke på noen av de mest sentrale. For det første er det spennende og informativt å lese om australsk kriminologi og de fraksjoner som finnes. Brown og Hoggs kommentarer til de britiske venstre realister er svært relevante, kanskje kommer dette av den avstand som retningen betraktes med. Brown og Hogg deler noe av den avstand vi som skandinaver ofte føler overfor venstre realismen. De påpeker blant annet problemet med den ukritiske bruk av ulike kriminalitets kategorier realistenes undersøkelser ofte lider under. Det er som de ikke ser at de kategorier deres surveyer (offer undersøkelser) dekker overlapper et utal ulike handlinger og at kriminalitet må forstås kontekstuel i spillet mellom aktører.

Brown og Hogg påpeker helt riktig at venstre realismen mangler det avgjørende bruddet med holdninger fra annen radikal kriminologi. Dette har medført overforenklinger av en del kriminalpolitiske spørsmål hvor retningen ureflektert vidrefører gamle "sannheter". At venstre realistene til tider er forbløffende lik de retninger som kritiseres er noe en vanskelig kan unngå å legge merke til. En må av og til spørre seg hva som er så *realistisk* ved de kriminologiske "funn" som presenteres. Brown og Hogg har også rett på et annet punkt, at man ikke kan "vinne kampen mot kriminalitet" med politi alene mens sosialpolitikken glemmes helt. Venstre realistene har i mange av sine arbeider fiksert på politiets arbeid som problemløser, mens det sosiale aspekt ofte har kommet i annen rekke. Det synes som venstre realismens oppatthet av offentlig vold på gate og lignnde har ført til at de har glemt at størstedelen av volden foregår i den private sfære.

Det er mye god kriminologi i bidragene i både "Issues" og "Rethinking". Man kan like eller avsky det politiske budskap til Young, Lea, Matthews og Taylor, uansett er de til tider faglig brillante. Eksempelvis er Youngs "Ten points of realism" og Leas "The analysis of crime" i "Rethinking Criminology" fulle av gode betraktninger om den eksisterende kriminologiens muligheter, begrensinger og hva som konkret kan gjøres for å forbedre analyseredskapene og perspektivene. Roger Matthews "Replacing broken windows" i "Issues" tar utgangspunkt i Wilson og Kellings "Broken Windows: the police and neighbourhood safety" (som på mange måter er en klassiker) og viser hvordan de idealer for politiarbeid som formuleres "å opprettholde orden" har klare begrensinger. Matthews bidrag er med på å åpne øynene og gi mange faglige assosiasjoner omkring politiets roller og forebygging av kriminalitet.

En klar begrensning hos "Issues" og "Rethinking" er at mange av bidragene tar for seg de samme problemstillinger uten å tilføre debatten noe nytt. Det blir en del (nesten rituelle) gjentakelser, noe som er vanskelig å unngå i antologier. For den leser som er noe inne i realist litteraturen kan bidragene til tider bære preg av å være gammelt nytt. En del åpne dører sparkes opp. Flere av forfatterne har bak seg et utall artikler som heter et eller annet med "realist criminology . . .". Flere bidrag forsvarer retningen mot tidligere angrep fra kritikere. Realist kriminologien har ikke reagert på kritikken ved å bli mer sær, men gjennom å nærme seg den konvensjonelle kriminologi. Derfor liker jeg på mange måter den "gamle" umodne realist kriminologien bedre, denne var mer særegen og provoserende.

"Rethinking Criminology" og "Issues in Realist Criminology" burde vekke interesse

hos nordiske lesere selvom venstre realismen er Engelsk og springer ut av en særegen historisk og politisk situasjon. Noe av det gode ved bøkene er at de satte mine egne erfaringer med nordisk kriminologi i nytt perspektiv. Både sterke og svake sider ved "vår egen" kriminologi trer tydeligere frem når en konfronteres med faglige debatter i utenlandske fora. Eksempelvis kan den norske kriminologi, hvis en idealtypisk lager en kategori av denne, ha trekk av hva som betegnes som venstre idealisme. Samtidig synes det som de anklager som rettes mot venstre idealismen ikke treffer den norske kriminologi. Selv om deler av norsk kriminologi har vært utpreget radikal og arbeidet utfra marxistisk, feministisk og utopisk perspektiv så kan den ikke sies å ha blitt virkelighetsfjern og ikke tatt sosiale problemer alvorlig. Den kan heller ikke anklages for å ha vært uten politisk eller praktisk påvirkning i det norske samfunn. Det er i stedet nesten bemerkelsesverdig hvor stor påvirkningskraft den i perioder har hatt. Vi kan nevne kritikken av behandlingsideologien på 60-tallet med etterfølgende nedleggelse av særreaksjoner, KROMs arbeide, krisesentrene, utallige offentlige debatter over kriminalpolitiske tema fra "kriminalmeldinga" til prostitusjon og narkotikalovgivning, opprettelsen av konfliktrådene for å nevne noen.

"Issues" og "Rethinking" gir deg muligheten å reflektere over ditt eget lands kriminologi. Jeg mener at bøkene også har andre viktige sider. De kan fungere som utgangspunkt for faglig selvkritikk. Deler av skandinavisk kriminologi synes på mange måter å ha stivnet i gamle former. Mye tyder på at en del yngre kriminologer klart ser dette og behovet for faglig nytenking. Men fra dette stadium, å oppdage at noe må gjøres till å vite hva er et langt skritt. "Issues" og "Rethinking" kan hjelpe et stykke på veien. Den friskhet gamle dogmer tar opp til behandling med er oppkvikkende, men "løsningene" er ofte en annen sak.

Noen av de aksiomer de enkelte nordiske lands fagtradisjoner hviler på har godt av en rystelse. De fleste kriminologer har arbeidet videre innen sine perspektiver uten å hefte seg videre med de vitenskapsteoretiske diskusjoner som på 80-tallet var av stor betydning innen andre vitenskaper. Det er på tide å se utover både nasjonale og fagmessige grenser for nye ideer og nytt tankegods. I denne prosessen er "Issues" og "Rethinking" et skritt i riktig retning.

Paul Larsson.

Sharon Detrick (ed.): The United Nations Convention on the Rights of the Child. A Guide to the "Travaux Préparatoires". Martinus Nijhoff Publishers, 1992. ISBN 0-7923-1671-1 (HB).

I 1978 foreslo den polske regering, at FN skulle vedtage en konvention om barnets rettigheter. I 1979 blev der nedsat en arbeidsgruppe, og næsten ti år senere – i december 1988 – blev et endeligt udkast forelagt FN's menneskerettighedskommission til godkendelse. Men allerede længe før 1978 havde man i det internationale samfund talt om barnets rettigheder, nemlig i en deklarasjon fra Folkeforbundets tid (1924) og i to FN-deklarasjoner (1948 og 1959), uden at det fik den store virkning. Disse ikke-bindende dokumenter danner imidlertid utgangspunkt for konventionen om barnets rettigheter, der blev vedtaget i New York den 20. november 1989.

Aldrig tidligere er en international konvention trådt i kraft så hurtigt (2. september 1990), aldrig tidligere har der været så meget opmærksomhed omkring en konvention, og aldrig tidligere har så mange stater på så kort tid ratificeret et internationalt dokument. Pr. 10. december 1993 drejer det sig om 154 stater. Yderligere 15 stater har underskrevet, mens 21 (deriblandt USA) hverken har ratificeret eller underskrevet.

1979 var det internationale børneår, som signalerede, at der var ved at ske en ændring i opfattelsen af børn: Fra afhængige væsener med behov for beskyttelse og omsorg til selvstændige individer med egne menneskerettigheder. Dette skift har især gjort sig gældende i de vestlige lande, og arbejdet med konventionens tekst blev vanskeliggjort af islamiske og tredieverdens staters frygt for, at indholdet ville blive for stærkt præget af vestlig tankegang.

Historien om de ti års arbejde med konventionen er spændende læsning. Foruden en beskrivelse af de generelle vanskeligheder består den af en detaljeret gennemgang af de enkelte artiklers undertiden uhyre komplicerede tilblivelsesproces og de mange kompromisser, der var nødvendige.

Konventionens gennemgående princip er, at staterne har pligt til at lade barnets tarv ("best interests") komme i første række i alle foranstaltninger vedrørende børn, uanset om de udøves af offentlige eller private institutioner for socialt velfærd, domstole, forvaltningsmyndigheder eller lovgivende organer (artikel 3). I øvrigt er konventionens generelle kendetegn barnets ret til "deltagelse". Især retten til ikke alene at give udtryk for meninger, men også at blive hørt og have indflydelse på beslutninger, der angår barnet selv, er en væsentlig nyskabelse (artikel 12). Et af de mere kontroversielle områder er barnets rettigheder i forhold til forældrene. For første gang er der skabt bindende internationale regler om, at staten har pligt til at træffe alle passende lovgivningsmæssige, administrative, sociale og uddannelsesmæssige forholdsregler til beskyttelse af barnet mod alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbrug, vanrøgt eller forsømmelig behandling, mishandling eller udnyttelse, herunder seksuelt misbrug, mens barnet er i forældres varetægt (artikel 19).

I det hele taget omfatter konventionen det bredeste udsnit af fundamentale menneskerettigheder, som nogensinde er samlet i én traktat, dvs. økonomiske, sociale og kulturelle såvel som borgerlige og politiske. Konventionen er – som der står i forordet til bogen – "destined to ensure the basic dignity, survival and development of over half the population of the globe".

Den hurtige tilslutning fra næsten alle FN's medlemsstater viser, at det er lykkedes at lave et dokument, som ikke kun de rige samfund i den industrialiserede verden kan gå ind for, i hvert fald på papiret. To meget forskellige typer af årsager kan afspejle sig i denne kendsgerning. Enten er der global enighed om konventionens principper og vilje til at føre dem ud i livet efter bedste evne. Eller også er opfattelsen den, at det er politisk og økonomisk "gratis" at ratificere konventionen, eftersom børn ikke har – og ikke vil få – reel magt til selv at gøre deres rettigheder ifølge konventionen gældende. Der er f.eks. ikke en international børnedomstol eller lignende knyttet til konventionen. Der er oprettet en international komite til at overvåge, om staterne lever op til konventionens forpligtelser, men det sker på den måde, at staterne selv senest to år efter ratifikation og derefter hvert femte år skal aflevere en rapport til komiteen, hvoraf det skal fremgå, hvordan konventi-

onen anvendes. Det nye ved denne komite i forhold til andre lignende organer er, at den kan modtage oplysninger fra andre end de statslige myndigheder, herunder fra internationale NGO'er. Et kontrolmiddel ligger også i, at de statslige rapporter skal publiceres "widely" i det enkelte land, således at offentligheden kan være med til at afsløre eventuelle uoverensstemmelser mellem rapportens indhold og virkeligheden for det pågældende lands børn.

Bogen slutter med en optimistisk konstatering af, at konventionen om barnets rettigheder blev enstemmigt vedtaget af FN's (dengang) 159 medlemmer, hvilket efter forfatterens mening skaber en stærk moralsk forpligtelse til at overholde konventionens standarder, selv om der ikke findes et system til håndhævelse.

Under alle omstændigheder udgør konventionen et stort skridt i den rigtige retning. Men dokumentet alene er ikke nok til i praksis at sikre alverdens børn fundamentale menneskerettigheder. Der kræves vågne voksne til at holde øje med andre voksne, for hvem børn blot er noget de ejer og kan gøre med, hvad de vil.

Beth Grothe Nielsen
Aarhus Universitet

Colin S. Campbell & John Lowman (Eds.): Gambling in Canada: Golden Goose or Trojan Horse? A Report from the First National Symposium on Lotteries and Gambling. May 1988. Published by the School of Criminology, Simon Fraser University, Burnaby, British Columbia, Canada V5A 1S6. 1989. ISBN 0-86491-090-8. 454 sider.

Bogen, hvis udspring er ovenfor nævnte symposium, har til formål at opsummere pengespils-situationen i Canada efter 20 års glidende forandringer. Kommentarer gives af politikere, administratorer, udøvere, politi, velgørende organisationer, samfundsvidenskabelige m. m. suppleret med rigeligt talmateriale og referencer.

Spaltningen mellem den føderale regerings og provinsregeringernes magtbeføjelser fylder så meget i denne bog, at interesse for emnet pengespil, hvad enten den er af kriminologisk, sociologisk, psykologisk eller juridisk art, kan tilgodeses på mere tilgængelig vis. Se under stikord som "gambling", "hasard" etc. i faglitteraturen.

I bogen behandles de velgørende organisationers trængte økonomiske situation, som førhen i vid udstrækning var baseret på spil (f. eks. lotterier), og som påvirkes negativt i takt med udbredelsen af kommercielt drevet spil, der anses som resultat af lavkonjunktur, idet en global anskuelse synes at vise positiv sammenhæng mellem lavkonjunktur og fremvækst af kommercielt spil. Undertegnede vil påpege en mellemliggende faktor: Menneskers øgede orientering mod kortsigtede mål under lavkonjunktur.

Forholdet mellem etniske/kulturelle minoriteter (f. eks. indianere og eskimoer) og kommercielt spil optager en del plads. Som i USA har i Canada f. eks. indianere via drift af casinoer, spillemaskiner m. m. fundet et middel til økonomisk genrejsning af afsides beliggende og hensynende reservater, med andre ord – et overlevelsesmiddel. Igen sættes forholdet mellem føderal-, provins- og reservatjurisdiktionen på prøve. Reservatjurisdiktion er givet til 220 indianske samfund. Det konkluderes, at indianerne har konstitutionelt garanteret jurisdiktion over kommercielle spilleaktiviteter i reservaterne.

Kriminalitet og kommercielt spil levnes relativt lidt plads i rapporten. Fokuseringen på forholdet spil og kriminalitet er til en vis grad et Hollywood-fænomen. I bogen skelnes mellem den "amerikanske" model og den "europæiske", hvor førstnævnte ses præget af historisk betinget tradition for indblanding af organiseret kriminalitet og sidstnævnte af offentlig kontrol med offentligt ejede, men privat drevne spillesteder. Diamond Palace i Las Vegas og kasinoet i Bad Wiesfeld nævnes som eksempler. I forbindelse med kriminalitet behandles forholdet mellem børn og automatspil, ligeledes fremkomsten af kostbare spille-"systemer" til tilfældighedsspil. I øvrigt er det nok misvisende at betragte USA's kommercielle spilleforhold som nærmest kaotiske. Spøgefuldt hævdes i USA, at næstefter atomindustrien er spillesektoren den mest kontrollerede.

Også sygelig spilleadfærd behandles. Det anskues nærmest på linie med alkoholisme. De fleste synes for en stund at have psykologisk gevinst af "legen", følelse af ægte deltagelse i modsætning til vante tilskuerrolle, følelse af at løbe ægte risiko, at tage en chance, alt i alt et rart emotionelt brusebad. Få tiltrækkes i en sådan grad, at det fører til økonomisk og psykisk ruin indebærende afhængighedsforhold til spil.

Rapporten peger på, at indtægterne fra kommercielt spil skal fordeles på gennemtænt vis mellem det offentlige, operatørerne og velgørenhed. Bogen fremhæver, som et moralsk/etisk dilemma, forholdet, på den ene side privatisering af den offentlige sektor og på den anden, det i sig selv etisk betænkelige hasardspils rolle i denne privatisering. For en skandinav synes det vanskeligt at forestille sig et lokalt brandvæsen, som er finansieret af brandstationens kasino. I Canada opereres med begrebet "rednings-kasinoer" ombord på færger i underskudsgivende, men nødvendige færgeruter til afsides liggende lokaliteter.

Hvis kasinoer, lotterier o. s. v. tillægges magisk finansiel redningseffekt, manes dette af rapporten i jorden. Pengespil kan være basis for "pineløs" beskatning, men kan næppe finansiere andet end en forsvindende lille del af et statsbudget (i USA sædvanligvis mindre end 2 %), men spillebeskatning er måske velegnet til at finansiere helt specielle projekter særskilt, der nævnes sportsaktiviteter som eksempel.

Rapportens hovedkonklusion kan siges at være: At regeringer fra begyndelsen må præcisere, hvilke principper og formål man følger ved evt. liberalisering og regulering af kommerciel spilleaktivitet.

Det bemærkes måske, at også denne notits, på linie med den canadiske rapport, ikke tillægger forholdet kriminalitet og spil megen vægt. Når der ses bort fra mafiadominerede områder, hvor kriminalitetsproblemer relateret til spil er alvorlige, forløber kommercielt drevet spil forholdsvis problemfrit, hvis offentlig regulering er effektiv.

En moralsk og etisk debat er væsentlig som basis for en pragmatisk. Muligvis bevidst har rapporten ikke levnet stor plads til filosofiske, moralske og etiske betragtninger vedrørende kommercielt drevne spillevirksomhed. Skal man tro George Washington, er hasardspil: "the child of avarice, the brother of iniquity, and the father of mischief" (rapporten p. 98).

Niels Frimodt-Møller
København.

Jens Christian V. Johansen: Da Djævelen var ude : . . . Trolddom i det 17. århundredes Danmark. Odense universitetsforlag 1991.

Avhandlingen behandlar troldomsprocesserna i Danmark med tidsmässig tyngdpunkt på processerna under 1600-talets början och geografisk tyngdpunkt på Jylland.

I kapitel 5 redovisas huvudundersökningen. Den har författaren delat upp i flera intressanta delundersökningar. Han börjar med hur ett troldomsrykte byggdes upp. Det var ofta en mycket lång process under en lång följd av år. Under rättegången kunde ofta en rad vittnen förekomma med berättelser där den tidigaste händelsen hade ägt rum för 30 år sedan. Under årens lopp byggdes på så sätt ett troldomsrykte upp kring den anklagade. Som tidigare forskare inom detta område finner även Johansen att det i dessa fall försämrade den anklagades chanser om hon var dotter till en beryktad trollkvinna.

Till skillnad mot sabbatsprocesserna var det i dessa maleficiumprocesser inte fråga om personer som handlade i ren ondska. Den troldomsanklagade hade ett motiv för sitt handlande, det handlande som senare skulle orsaka en anklagelse för förgörning. Dessa motiv redogjorde vittnena för inför rätta. När någon anklagades kunde ett vittne beskriva hur han slagit den anklagade och att hon då hade förbannat honom. Detta förefaller mindre smickrande för vittnena i efterhand. Johansen delar in motiven i tre grupper; föruttnelse, avvisat tiggeri och skändning. De troldomsanklagades motiv var sammanfattningsvis hämnd för de övergrepp som de blivit utsatta för. Påfallande i de jylländska processerna är att det är vittnena som ser sammanhanget i händelsesförloppet. Djurs och människors död och sjukdom är de vanligaste anklagelsepunkterna.

9 av 10 anklagade i de jylländska processerna var kvinnor. Eftersom det fanns en ganska stor grupp män bland de anklagade menar Johansen att troldomsprocesserna inte kan räknas som et exklusivt kvinnoproblem. Han anser att man istället måste se till den situation som kvinnorna befann sig i. Eftersom kvinnor har mindre fysisk styrka och den som anklagade dem ofta var en man som hade brukat fysisk våld mot kvinnan i fråga, var hennes vapen verbalt. Genom att utslunga en förbannelse mot sin plågoande kunde kvinnan skaffa sig makt i förhållande till honom, något som kunde bli ödesdigert flera år senare. Johansen konstaterar att kvinnorna använde sig av de medel som stod till buds för att försvara sig, men att de därvid riskerade att bli anklagade för trolddom. Han ger dock inte någon förklaring till männens närvaro bland de anklagade.

Åldersfördelningen bland de anklagade tillhör det som är svårast att fastställa. Trots detta tyder mycket på att den största gruppen var de över 50 år. Det förefaller rimligt med tanke på hur lång tid det tog att bygga upp ett troldomsrykte.

Civilståndsfördelningen bland de anklagade kvinnorna liknar den i samhället i övrigt. Majoriteten bland kvinnorna var gifta, detta gällde ute i samhället och detta gällde även bland de troldomsanklagade.

De troldomsanklagades bekännelser är nästa del som Johansen behandlar. När det gäller bekännelserna måste man ha klart för sig att tortyr användes mot de anklagade. I samband med förhören angav många av de anklagade fler kvinnor som sysslade med trolddom. Bekännelserna stämde väl överens med den allmänt kända mytologin rörande trolddom. Med tanke på omständigheterna kring rättegångerna med såväl psykisk som fysisk tortyr finner författaren det svårt att avgöra om kvinnorna själva trodde att de var troldoms-kunniga. Många av dem erkände inte den förgörelse de anklagades för förrän efter en lång tid. Då hade de även brutit samman rent psykiskt.

Påståendet att de trolldomsanklagade var läkedomskunniga stämmer inte för Jyllands del. Endast i 7,8 % av fallen framkommer det att de var läkedomskunniga. Men de flesta bland de läkedomskunniga blev inte anklagade för något som hade samband med deras verksamhet som "kloka gummor". När anklagelsen hade samband med den verksamheten hade den anklagade oftast misslyckats med att bota någon.

De två följande kapitlen utgörs av fallstudier från Sydvästjylland (V. Horne härad och Kærgaard birk) och staden Ribe. Detta för att åstadkomma en bättre analys av de inblandade personernas socio-ekonomiska position och samhällets ramar. Det undersökta området på sydvästjylland var det som under 1600-talet hade flest trolldomsprocesser. Den sydvästjylländska undersökningen omfattar ett landsbygdsområde. Även om det bevarade materialet är litet och osäkert, tyder mycket på att de anklagade verkade inom geografiskt begränsade områden och att det var mer välbeställda personer som anklagade fattigare. I Ribe finns ett liknande mönster. Genom att följa de anklagade över tiden i skattematerialet kan konstateras att de flesta betalade låg eller ingen skatt vid tiden för processen. Där emot hade många av dem haft en bättre ekonomisk situation tidigare. Vittnena tillhörde inte heller de mer etablerade även om de genomgående hade en något bättre ekonomisk situation än de anklagade. Fattiga människor vittnade alltså mot ännu fattigare.

I avhandlingens sista kapitel förflyttas undersökningen från Jylland till Falster. Här utspelades på 1690-talet de sista processerna i Danmark där dödsstraff utdömdes. Det som skilde dessa processer från de tidigare var deras inkvisitoriska karaktär. Att processerna upphörde hänför Johansen till en kunskapsutveckling. De lärda började tvivla på möjligheten att ingå en pakt med djävulen. När domarna skulle fastställas i högre instans röstade de adliga godsägarna och administratörerna (som också var något äldre) för dödsdomarnas stadfästande, medan de borgerligas något yngre, men också bättre utbildade ledamöterna röstade emot.

De danska processerna upphörde på ett helt odramatiskt sätt. Allteftersom processerna blev allt färre började en syn på de anklagade som sjuka att ta form. Att kunna ingå en pakt med djävulen eller att förgöra människor och djur började anses som omöjligt. Den nya uppfattningen var att det var en sjuk människas fantasier.

Boken avslutas med en förteckning över samtliga anklagade, något som är till stor hjälp vid läsningen eftersom det rör sig om hela 676 fall. Genomgående hänvisar författaren dessutom i huvudtexten till numren på de fall han redovisar. Det är tur för läsaren eftersom exemplen från protokollerna som Johansen anför är många. Kanske alltför många. Boken blir nämligen bitvis onödigt svårläst.

Till styrkan med avhandlingen hör Johansens sätt att logiskt resonera sig fram till sina slutsatser. Det som saknas i detta resonemang är de anklagade människors roll. Johansen menar man inte kan kalla trolldomsförföljeserna för ett kvinnoproblem, eftersom 10 % av de anklagade var män. Hans tolkning av varför så stor en del av de anklagade var kvinnor (fysiska övergrepp från män som senare vittnade mot kvinnorna i kombination med en rädsla för kvinnor i allmänhet), förklarar inte närvaron av 10 % män i materialet. På vilket sätt var de männen avvikare?

Christine Bladh
Universitet, Linköping.

Bo H. Lindberg: Praemia et poena. Etik och straffrätt i Sverige i tidig ny tid, vol. I-II, Uppsala 1992. 758 s.

Den foreliggende afhandling, som er offentliggjort i en foreløbig udgave, behandler et centralt emne i strafferetshistorien, nemlig de vigtige berøringsflader mellem retten og etikken, eller om man vil "kærlighed" og ret. Forf. er udmerket lærd og behandler emnet grundigt med inddragelse af en lang række større og mindre forfattere fra middelalder og nyere tid, der citeres flittigt. Forf. har så meget med, at man må spørge, hvorfor andet er udeladt, f. eks. parallelle udviklingsforløb i Danmark-Norge. I afhandlingen kastes interessant lys over grundtankerne bag strafferetten i den svenske 1734-års lag og de filosofiske forudsætninger for strafferetsdiskussionen i ældre tid. Der kunne være kommet, og kan forhåbentlig endnu komme en god bog ud af det meget stof, såfremt forf. vil overveje struktureringen og en klarere problemformulering. Afhandlingen er i den foreliggende skikkelse på mange måder en torso. Der mangler enkelte kapitler, og bogen er urimeligt svært tilgængelig på grund af mange citater, uklar kronologi og mindre gennemskuelig systematik. Der står meget og meget godt i bogen, men det er svært at finde rundt. Afhandlingen har indbragt sin forf. doktorgraden ved Uppsala Universitet. Det er for så vidt velfortjent, som afhandlingen dokumenterer både flid og stor viden. I Danmark ville der tillige være stillet krav om en bedre gennearbejdning af stoffet og en klarere præsentation af den grundlæggende problemstilling. Det fortjener det interessante emne, som mange med interesse for strafferetshistorie ville kunne lære af. Forf. har demonstreret sin lærdom, men det er også vigtigt at kunne delagtiggøre andre i den.

Ditlev Tamm

Københavns Universitet

Anton M. van Kalmthout & Peter J. P. Tak: Sanctions-Systems in the Member-States of the Council of Europe (part II). Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, The Netherlands 1992. 91 US \$.

Et så omfattende og grundig arbejde som van Kalmthout og Tak har levert med "Sanctions-Systems" kan en vanskelig unngå å bli imponert over. Det er en stor, tung og dyr bok som står støtt i bokhylla. Et spørsmål er hvorvidt det er verdt å punge ut med 91 dollar for denne uinnbundne t(r)ykksak. En kan vanskelig svare annet enn ubetinget ja på dette spørsmål.

"Sanctions-Systems in the Member-States of the Council of Europe" gir en fremstilling av reaksjonssystemene i medlemslandene i Europarådet. I bind 2 er det Østerrike, Belgia, Tyskland, Italia, Nederland og Norge som blir behandlet. Fremstillingen legger særlig vekt på alternativer til ubetinget fengsel og samfunnstjeneste, men det blir også gitt en dekkende beskrivelse av det tradisjonelle reaksjonssystemet.

Boken er fascinerende lesning for en som ikke er bevandret i disse lands strafferett. "Sanctions-Systems" er dessuten skrevet i et lettfattelig språk som gjør at selv ikke-jurister kan lese den med stort utbytte. "Sanctions-Systems" er en kunnskapskilde en kan øse rikelig av. Før jeg begynte å lese den levde jeg under den vrangforestillingen at jeg var rimelig godt bevandret i bruken av samfunnstjeneste i ulike land, hvor feil kan man ikke ta til tider.

Når jeg ikke har tilstrekkelig detaljkunnskap til å kunne gå inn på enkelthetene i beskrivelsene av de andre landenes systemer vil jeg ta for meg fremstillingen av det norske reaksjonssystemet og især bruken av samfunnstjeneste.

Det første som slår en er grundigheten ved behandlingen av samfunnstjenestereaksjonen. Den er viet nærmere 50 sider og forfatterne bygger på et imponerende kildegrunnlag. Det er især ved de juridiske sider ved ordningen van Kalmthout og Tak går i dybden. De gir en god oversikt over reaksjonens historie, fra kriminalmeldinga i 1978 frem til lovfestingen i 1991 og de debatter som har utspunnet seg omkring ordningen. Selv for norske lesere er det en del å hente her.

En blir imponert over presisjonen i arbeidet når en vet at dette er en beskrivelse gitt av nederlandske forskere om norske forhold hvor mange ulike sider blir tatt opp til behandling. Det er så vidt jeg kan se få faktiske feil. En som har sneket seg inn er at man på side 812 sier at man i Norge har hatt årlige offerundersøkelser som underbygger kriminalstatistikkens bilde av den økende kriminalitetsrate. Så vidt jeg kjenner til har vi kun Hauges fra 1971 og 1974 og Olaussens fra 1981 av større undersøkelser. Utfra disse kan man ikke enkelt trekke den konklusjon at de underbygger kriminalstatistikkens bilde av den økende kriminalitet.

En generell svakhet ved fremstillingen av samfunnstjenesten er at den til stor del bygger på data fra Rådgivnings- og evalueringutvalgenes rapport om Provesprosjekt med samfunnstjeneste fra 1986. Denne er skrevet utfra de erfaringer man hadde med det begrensede domsmateriale på 96 dommer som fantes på det tidspunktet. Rapporten bygger på erfaringer fra det prøvesprosjekt man hadde i Rogaland, Hedmark, Opland og Hordaland. I dag er dette materialet lite representativt og ordningen har fått et annet preg etter den ble landsomfattende. I 1992 hadde man til sammenligning med de tre første års 96 dommer 890 dømte til samfunnstjeneste i Norge. Boken er utgitt i 1992 og man burde nok hatt kjennskap til Kvernelands undersøkelse fra 1990 som har langt ferskere data enn rapporten fra 1986.

Et annet ankepunkt er mangelen på kriminologisk perspektiv. En kan si at dette ikke er noen vesentlig mangel fordi boken er ment som en juridisk fremstilling, men når den har egne kapitler som "Community service in practice" og "Nature of community service work" så har en grunn til å savne dette perspektiv. Forfatterne beklager faktisk selv denne mangel og påpeker at på det tidspunkt boken ble skrevet fantes lite kriminologisk forskning på feltet i Norge. Dette er nok riktig, men i all beskjedenhet vil jeg påpeke at under tegnede leverte en større kriminologisk avhandling om samfunnstjeneste "Et konstruktivt onde?" i 1991.

"Sanctions-Systems" er ikke en bok man leser fra perm til perm. Dens misjon er i stor grad som referanseverk. I så måte gir den en god presentasjon over likheter og ulikheter innen reaksjonssystemene landene imellom. "Sanctions-Systems" er ikke ment som en debattbok som tar opp problemstillinger til drøfting. Istedet er det et godt oversiktsverk som bygger på et imponerende kildemateriale.

Jeg anbefaler derfor van Kalmthout og Taks bok til alle som arbeider innen felter relatert til strafferett, kriminologi, retts sosiologi og studiet av alternativer til fengsel. Dette er et verk som har sin berettigelse i deres bokhyller innen rekkevidde for jevnlig konferering.

Paul Larsson.

David Waddington: Contemporary Issues in Public Disorder. A Comparative and Historical Approach. Routledge: London, 1992.

Forfatteren David Waddington, en erfaren kommunikasjonsforsker fra det polytekniske institutt i Sheffield, har med boken "Contemporary Issues in Public Disorder" gitt et viktig bidrag til å rive ned myter om moderne urbane opptøyer. Waddingtons analyser er stort sett avgrenset til England og USA. Forfatteren bygger på tilnærminger fra undersøkelser av storbyghetto-oppstander fra 1960-tallet i USA. Mot denne bakgrunn har Waddington foretatt sosiologiske undersøkelser av forskjellige typer opptøyer med basis i en "flash-pointmodell", der utgangspunktet er forholdet mellom en forutgående hendelse og oppdemmet misnøye. Waddingtons forskning på dette felt startet med undersøkelser av engelske opptøyer i begynnelsen av 1980 årene.

"Contemporary Issues in Public Disorder" er Waddingtons siste bok. Den inneholder analyser av opptøyer i London og Los Angeles med delvis relevans for skandinaviske forhold når det gjelder forholdet mellom utsatte ungdomsgrupper og politi i de største byene. Bokas generelle verdi er at den er både en historisk og komparativ studie som belyser viktige underliggende forutsetninger til fremveksten og utløsningen av ulike typer av opptøyer. Den mest solide analysen synes å være undersøkelsen av slaget om Trafalgar i London 1990 – en massemonstring mot den nye skatteloven. Waddington påviser hvordan medias framstilling, spesielt løssalgspresen, og politiet gir et ukorrekt bilde av hendelsene.

Eksempel: Store deler av media og politi påstod at den voldelige konfrontasjon mellom politi og demonstranter skyldtes en hard kjerne av anarkister og trotkister (medlemmer av Socialist Workers Party). Videooptak fra demonstrasjonen viser noe annet. Demonstrasjonen var bredt sammensatt med basis i ulike alders- og sosiale statusgrupper. Tyngdepunktet i protesten mot en skattelov som stilte ungdom uten arbeid og millionærer likt, var svakstilte grupper av arbeidsløse innenfor arbeiderklassen. Volden var ikke politisk planlagt som påstått blant annet av The Times. Demonstrantene hadde forsøkt på forhånd å inngå samarbeid med politiet. Det ble foreslått å bruke frivillige vakter. Det ble også oppnådd enighet om å ikke gripe inn under sitdownprotest i Downing Street. Politiet brøt avtalen. Under sitdownprotesten kommanderte de demonstrantene å reise seg. Befalingen ble etterkommet av de fleste. Media rapporterte ikke det. De få som nektet å flytte seg ble overkjørt av politiet. Trafalgarlaget var dermed i gang.

Waddingtons studie bygger på flashpointmodellens seks integrerte analysenivå; struktur, politisk/ideologisk, kulturell, kontekstuell, situasjonell og interaksjonell, der sistnevnte er det avgjørende punkt ("flashpoints") med særlig vekt på kvaliteten i kontakten mellom politi og utsatte grupper. Modellens styrke er dens mangfold og helhet. Samtidig synes analysenivåenes begreper å være noe vage og overlappende med hensyn til empirisk anvendelse. Verdifull er Waddingtons gjennomgang av samfunnsvitenskapelige forklaringsmodeller. Waddington påviser at skillet mellom populære mytiske fordommer og vitenskapelig forskning og teori er liten. Han nevner blant annet sosialpsykologen Allport fra mellomkrigstiden og volds- og konfliktforskeren Zimbardo i etterkrigstiden. En av kriminologiens fedre fra århundreskiftet, Gabriel Tarde, kunne også ha vært nevnt.

Waddingtons undersøkelser og perspektiver er viktig korrektiv til den overflatiske journalistikk som i stor grad bestemmer premisene fra den offentlige debatt om de siste ti-års storbyopptøyer i den vestlige verden. Waddingtons studier er ikke bare av retrospektiv

verdi. De gir kunnskap som kan brukes til å møte utfordringen med opptøyer på en annen måte en regulær voldsmakt. Opptøyer løses ikke med opprustning av politi og utvidete hjemler for maktbruk. Ikke overraskende understreker Waddington myndighetenes politiske ansvar. Villigheten til å redusere bestående økonomiske og sosiale ulikheter er hovedproblemet. President Bill Clinton og den politiske ledelsen i Los Angeles synes nå i skrivende stund å ta et initiativ til å forsøke å rette opp noen av de mest groteske ulikheter. Det er å håpe at Waddingtons bok ikke bare blir lest av samfunnsforskere, men kanskje mest journalister opptatt av grunnleggende samfunnskritikk.

Joar Tranøy
Oslo

Evelyn Tampe: Verbrechensoffer: Schutz, Beratung, Unterstützung. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart - München - Hannover - Berlin - Weimar 1992. DM 32,-, 260 sid. ISBN 3-415-01756-7.

Boken är rätt omfattande, grundlig och mångsidig. Trots detta kan den dock knappast rekommenderas för en som blivit offer för brott och behöver praktisk handledning, tröst och stöd. Hellre riktar sig denna bok till sådana yrkeshjälpare, brottsutredare och lekmän som kommer i kontakt med offer för brott. För dessa borde boken anses som tvångsmässig lectyr.

Boken kan förstås inte direkt användas utanför Tyskland. Handböcker med samma modell kunde dock relativt enkelt författas för att bemöta behovet i andra länder.

Tampe använder ett våldtäktsfall som konkret paradeexempel genom vilket offerproblematiken illustreras genom hela boken. Lösningen har sina starka sidor, men den betyder också en viss sänkning av generaliseringsnivå. Ett våldtäktsfall är sannolikt lämplig för att illustrera många sidor av offerproblematiken – det finns väl inte många lika komplexa brott för detta ändamål; men den stora majoriteten av (även individuella) brottsoffer är inte sådana. Detta betyder att en stor del av bokens innehåll gäller bara ett begränsat sakområde. Författaren försöker dock att balansera detta med att i vissa sammanhang hänvisa till också andra typer av brott.

Själva strukturen av boken förefaller vara lyckad. Den består av sex huvuddelar: 1) viktimeringsprocessen; 2) skadorna som offret upplever; 3) offret och straffprocessen; 4) behoven av offret vs. intressen av straffsystemet; 5) offerstöd; 6) prevention. Den har en klar praktisk perspektiv; varje del innehåller också bilagor där författaren uppmuntrar läsaren att införliva sig i offrets hjälpbehov.

Behandlingssättet har dock sina svagheter. Boken gäller bara vissa personrelaterade brott, och den del som gäller prevention är ytlig och begränsad. Detta avslöjas också om man ser på litteraturlistan; den är kort och innehåller främst tyska kvinnomisshandel- och våldtäktsrelaterade källor.

Kauko Aromaa
Rättspolitiska forskningsinstitutet
Helsingfors